

TARİHİ İPEK YOLU VE TARİH BÖLÜMÜ ÖĞRENCİLERİNİN BU YOL HAKKINDAKİ BİLGİ DÜZEYLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ*

Hasan IŞIK**

ÖZ

Tarih öncesi dönemlerde hayata geçerek 16. yüzyıla kadar önemini ve canlılığını koruyan İpek Yolu'nun günümüzde çeşitli sebeplerden dolayı yeniden canlandırılmasına yönelik faaliyetlerde bulunmaktadır. İpek Yolu'nun yeniden canlandırılması ile ilişkili olarak son zamanlarda gerek Avrupa'da gerekse ABD de ve bölgemizde bu yol üzerine çeşitli sempozyumlar, sergiler, projeler, dersler gibi çalışmalar gerçekleştirilmektedir. Benzer çalışmaların yapıldığı Türkiye'de ayrıca İpek Yolu'nun ünite ismi olarak da 2005 yılından itibaren ortaokul 2. sınıf sosyal bilgiler dersinde yer aldığı görülmektedir. Bu yolun yeniden dünyada gündeme gelmesi ve Türk tarihindeki önemi göz önüne alındığında İpek Yolu konusunun Türkiye'deki üniversitelerde ilgili bölümlerde ele alınması gerektiği düşünülmektedir. Bu düşünceden hareketle İpek Yolu'nun ekonomik, siyasi/tarihi ve kültürel alanlar ile ilgili Türkiye'deki tarih öğrencilerinin bilgi düzeylerinin tespitine yönelik bu çalışma gerçekleştirilmiştir. Literatür taraması sonucunda bu üç alan altında elde edilen içerik göz önüne alınarak hazırlanan ölçek, öğrencilerin İpek Yolu konusunda bilgi düzeylerinin belirlenmesi amacıyla tarih bölümü öğrencilerine uygulanmıştır. Çalışmadan elde edilecek verilerin Türkiye ölçeğinde İpek Yolu ile ilgili gerçekleştirilecek eğitim, proje vb çalışmalara katkıda bulunması amaçlanmıştır. Bilgi testi ölçeğinin sonucuna göre uygulamanın yapıldığı üç üniversitenin öğrencilerinin İpek Yolu konusunda en iyi kültür alanında başarılı oldukları daha sonra ise sırasıyla ekonomik ve siyasi/tarihi şeklinde başarı gösterdikleri gözlemlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: İpek Yolu, Ekonomi, Siyasi, Kültür, Bilgi Testi

---

* Makalenin Geliş Tarihi: 18.01.2017 Kabul Tarihi:09.02.2017

** Yrd. Doç. Dr. Hasan IŞIK, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Tarih Bölümü, hasantarih@yahoo.com

HISTORICAL SILK ROAD AND THE EVALUATION OF THE LEVELS OF INFORMATION OF THE HISTORY DEPARTMENT STUDENTS'S ABOUT THIS ROAD

ABSTRACT

The Silk Road which preserved its significance and vitality until the 16th century is now being revitalized for various reasons. In relation to the revitalization of the Silk Road, various symposiums, exhibitions, projects, lectures, etc. have been carried out on this road in recent times, both in Europe and in the USA and in our region. In Turkey, where similar studies have been carried out, it is also seen that the Silk Road was included into the second grade social studies class as a unit name since 2005. Considering that this route is coming again into the fore in the world and its prominence in Turkish history, it is thought that the subject of Silk Road should be discussed in the relevant sections in the universities in Turkey. With this in mind, this study was carried out to determine the knowledge levels of the historical students in Turkey regarding the economic, political/historical and cultural areas of the Silk Road. As a result of the literature review, the scale prepared considering the content obtained under these three fields was applied to the students of the history department in order to determine the knowledge level of the students on the Silk Road. It is aimed to contribute to the data to be obtained in the study for the education, project, etc. studies related to the Silk Road on Turkish scale. As a result of the information test scale, it was observed that the students of the three universities succeeded best in the culture field of Silk Road, and successively they succeeded in economic and political/historical fields, respectively.

Keywords: Silk Road, Economy, Political, Culture, Information Test

GİRİŞ

İnsanlık ve ekonomi tarihinin en eski kurumsal yapılarından biri ve belki de en önemlisi İpek Yolu'dur (Yereli, 2014, s. 301). XIX. yüzyılın sonlarında kullanılmaya başlanan İpek Yolu ifadesi ilk defa Alman Baron F. Von Richthofen'in 1877 yılında yazdığı Çin adlı eserinde Çin'den batı ülkelerine gönderilen ipeğin bu yoldan sevk edilmesinden dolayı dile getirmiştir (Uhlig, 2000, s. 11; Vaissiere, 2005: 70; Foltz; 2006, s. 13). İpeğin ve ipek dokuma sanatının keşfi sonucunda ipek, başlangıçta Çin topraklarında, zaman içerisinde ise Doğu Asya ve Roma arasındaki bütün Antik Dünya'da toplumsal konum ile dâhil edildiğiniz sınıfın imzasını taşımakta olan en eski sembollerden biri hâline gelmiştir. İpeğe sahip olanlar, toplumda statü sahibi olduğundan ipeğin önemini kat kat artmaktaydı. (Demirler, 2015, s. 4; Toprak, 2008, 3, 40).Çin Han Hanedanlığı devrinde büyük önem kazanmış ipek mamulü, sadece endüstri alanında kullanılan bir materyal olmaktan çıkarak

ekonomik değer kazanmıştır. İpek, MÖ 206'dan itibaren Çin ekonomisinin temel unsurlarından biri hâline gelmiştir. Altın gibi saklanıyor, ticarete para yerine kullanılıyor, imparatorluğun emrindeki memur ve görevlilere, imparatorluğa hizmet karşılığı çalışanlara emekleri ve çabaları karşılığında ödemede kullanılan ekonomik bir araç olmuştur. (Yıldızdağ, 2005, s. 11; Toprak; 2008, s. 43; Kırpık, 2012, s. 174).

İpekten ismini alan bu yol milattan önceki devirlerden itibaren Çin'den başlayıp Anadolu'nun çeşitli şehirlerine ve Avrupa'ya kadar uzanan tarihin en önemli, en eski ve en büyük yollarından birisi haline gelmiştir (Kırpık, 2012, s. 173; Işık ve Gökçe, 2016, s. 254). İpek Yolu'nun başlangıç noktası Kuzey Çin'in Wei ırmağının güneyinde kurulmuş olan Ch'ang-an (bugün ki Si-an) şehridir (Bedirhan, 1994, s. 9; Toprak, 2008, s. 2) Eski çağlarda yol buradan başlar, Yeşim Kapısı olarak bilinen bir noktada üç kola ayrılır ve bu kolların her biri Doğu Türkistan'dan geçerek batıya doğru ilerlemeye devam ederdi. Tarihi İpek yolu sanıldığı aksine hiçbir zaman tek bir hattın ibaret değildir (Uhlig, 2000, s.58). Elde edilen bilgilere göre Hun devleti zamanında Çin'den Batıya doğru giden üç ana yol bulunmaktaydı. Bunlar Kuzey İpek Yolu, Orta İpek Yolu ve Güney İpek Yolu'ydu (Bedirhan, 1994, s. 9; Tok, 2000, s. 66; Demirler, 2015, s. 113). Ticari ilişkiler, daha ziyade doğu-batı eksenindeki belirli yollar ve ticaret merkezleri etrafında gelişmiştir (Tok, 2000, s. 66).

Türklerin yaşadığı alanlarda, Türk tarihinde, Türk kültürünün asıl öğelerinde, İpek Yolu'nun apayrı bir yeri olmuştur. Bu yol, Türklerin yaşadığı geniş coğrafi bölgelerin ve Türk devletlerinin başta ticari faaliyetler vasıtasıyla olmak üzere birbiri ile bütünlük içerisinde olmasına katkı sağlayan tek ulaşım yolu olmuştur. İpek Yolu, Türk yurtlarını birbirine bağlarken, ticari ilişkilerini arttırmış, zenginleşmelerini sağlamış, birlik ve beraberliklerine neden olmuştur (Demirler, 2015, s.6; Çakmak ve Hamarat, 2016, s. 422). İpek Yolu güzergâhının içinde Anadolu da mevcuttu. Bugün olduğu gibi Anadolu toprakları tarihi geçmişinde İpek Yolu için de önemli bir konumda bulunmaktaydı. Anadolu Yarımadası, evvelden beri doğu ve batı ticaret yolları üzerinde bulunduğu önemli bir konumdaydı. Ticari kervanlar güneyden kuzeye ve doğudan batıya her noktadan Küçük Asya'yı kat ediyordu (Uzunçarşılı 1984, s. 245; Çakmak ve Hamarat, 2016, s. 421).

Bu ticari ve kültürel yol 15. Yüzyıl'ın ortalarından sonra bölgede önemini yitirmeye başlamıştır. Avrupalıların doğu ticaretini ellerine alabilme uğrunda, 15. yüzyılın sonları ile 16. yüzyılda gerçekleşen coğrafi keşifler ile birlikte deniz yollarının işlevselliğinin artması dünya ticaretinin yönünü değiştirmiştir. Avrupalılar büyük coğrafya keşifleriyle yeni yollar elde etmeyi başardılar ve bu sonuç yolları karadan daha çok denize çekti. Sonuçta daha kolay ve ucuz olan deniz ticaret yollarının benimsenmesi İpek Yolu'nun

yüzyıllardır süren rolünü ve değerini düşürmüştür (Taşağıl, 2008, s.178; Kırpık, 2012, s. 195; Demirler, 2015, s. 7; Çakmak ve Hamarat, 2016, s. 422; Mohammadi, 2016, s. 80; Momynkulov, 2016, s. 183). Bunun yanında İpek Yolu'nun önemini kaybetmesinin bir diğer nedeni de; 1405 yılında Timur'un ölümüyle bölgede siyasi istikrarsızlığın baş göstermesidir (Mohammadi, 2016, s. 80). İpek Yolu'nun kaybolması Orta Asya'nın dünya tarihi sahnesinden çekilerek, bir arka bölgeye dönüşmesine neden olmuştur. Dolayısıyla denize kapalı Orta Asya'daki Türk Cumhuriyetleri dünyanın en az entegre ve kapalı bölgelerinden birine dönüşmüştür. Türk Dünyası'nda meydana gelen kopukluk ve farklılaşmalar bu sebeplerle meydana gelmiştir denilebilir (Momynkulov, 2016, s. 183).

İpek yolu ile ilgili yapılan literatür taraması sonucunda bu konunun ekonomik, siyasi/tarihi ve kültürel alanlar altında kümelendiği düşünülmüş ve bu çerçevede çalışmada konu bu üç alan altında şekillendirilmiştir.

İpek Yolu'nun ekonomi alanı ile ilgili içeriğine değinilecek olursak; İpek ticareti kapitalist sistemin ilk yöntemlerinden ve ilk örneklerindedir. İpek zenginliğin dışa vurulmasını ifade ettiği gibi, aynı zamanda sermayeyi de temsil etmektedir. İpek, yalnızca ticarî mal değildi ve aynı anda da bir ödeme aracı, Doğu ve Batı arasındaki ilk döviz, ilk değiştirilebilir değerd. İpeğin para yerine kullanılması yöntemi ortaçağın sonlarına kadar süregelmiştir. (Uhlig, 2000, s. 27; Gumilev, 2002, s. 62; Yıldızdağ, 2005, s.21).

Ekonomi tarihinin en eski kurumsal yapılarından biri ve belki de en önemlisi İpek Yolu'dur (Yereli, 2014, s. 301). İpek Yolu üzerinde bulunan tüm deliller, bu yol üzerinde kuvvetli bir ticari akımın oluştuğunu göstermektedir (Tok, 2000,s. 66). Ticari ürün olarak da ipeğin yanında batının ihtiyaç duyduğu birçok ürün bu güzergâhlar üzerinden gönderilmiştir. İpek Yolu'nda taşınan malların çeşidi defalarca değişmiş olsa da (Toprak, 2008), genel olarak ticareti yapılan ürünlere örnek verecek olursak; Çin porseleni ve seramikleri, Batıda bulunmayan kuşlar, kürkler, deriler, Keşmir yünlüleri, misk, parfümeri, inciler, yüzükler, değerli taşlar, baharat ve ilaç kapları, zencefil ve kabı, Hindistan cevizi, çivit değerli tahta, kağıt, süs eşyası, balta, kama gibi ürünler İran'a, Bizans'a ve Avrupa'nın çeşitli ülkelerine ihraç edilen ürünler arasındaydı (Tok, 2000,s. 66; Yıldızdağ, 2005, s. 68; Toprak, 2008, s. 61; Küçükyıldız, 2012, s.60; Demirler, 2015, s. 5).

İpek Yolu'ndan sadece büyük kervanlarla uzak doğu ve Çin malları değil, bozkır coğrafyasında yaşayan Türk topluluklarının da ürünleri ihraç edilmekteydi. Hiç şüphesiz İpek Yolu'nun büyük bir kısmı Türkistan sahasından geçtiği görülmektedir. Doğu ile Batı arasındaki köprü olarak kabul edilen bu coğrafya Doğu Türkistan'dan Karadeniz'deki Kırım'a ya da güneydeki İran'a kadar olan geniş bir sahayı kapsamaktadır (Gökçe, 2016, s.201). Türk

devletleri bu yolun güvenliğini sağladığı gibi, Türkler bu yol aracılığıyla gerçekleşen ticarete aktif olarak rol almışlardır (Işık ve Gökçe, 2016, s. 254). İpek yolunda yapılan ticaretten tüccarların yanında kervan yollarının geçtiği ülkeler ve Merv, Belh, Buhara, Semerkant, Kaşgar, Turfan, Khoton gibi yerleşim yerleri de kazanmaktaydı. Buralarda tüccarların veya gezginlerin yorgunluğunu giderebileceği, eşya alabileceği ve insanlara ithal eşya satabileceği alanlar mevcuttu (Foltz, 2006, s. 2). Maveratünnehir ve Doğu Türkistan'daki şehirler, Hindistan'dan Anadolu'ya kadar uzanan geniş coğrafyada adeta birer kervansaray görevi görmektedirler. Farklı ekolojik koşullarda yetişen/imal edilen ürünler bu şehirler aracılığıyla ihtiyaç sahiplerine ulaştırılmaktadır (Christian, 2000, s. 13; Taşağıl, 2015, s. 19).

Tarihteki bu ekonomik öneminin yanında İpek Yolu güzergahı bugün de ekonomik anlamda önem kazanmaya başlamıştır. Özellikle enerji nakil hatları ve demir yolu ulaşımı gibi konular ile bu yolun yeniden canlanmaya başladığı görülmektedir. Çin'den başlayarak Türkiye ve Avrupa'ya kadar uzanacak bir ulaşım ve etkileşim hattına ihtiyaç duyulmuştur. Bu ihtiyaca binaen İpek Yolu'na ilgi arttı ve bu çerçevede yeni çalışmalar başlamıştır (Atasoy, 2010, s. 1).

20. Yüzyıl'ın sonunda Sovyet Rusya İmparatorluğu'nun çöküşüyle birlikte İpek Yolu yeniden canlanmaya başlamıştır. Avrupa Birliği'nden Çin'e, ABD'ye kadar birçok uluslararası aktörün aktif olarak yer aldığı çeşitli projelerle İpek Yolu'nun tekrar canlandırılması hedeflenmektedir. Karayolu, demir yolu gibi ulaşım yapıları yatırımın yanı sıra İpek Yolu'nu gündeme getiren bir diğer husus enerji nakil hatlarıdır. Son iki asrın en temel enerji kaynakları olan hidrokarbon enerji kaynakları belki de Yeni İpek Yolu'nda taşınan en önemli ticaret maddesi olacaktır (Gökçe ve Işık, 2016, s. 201). Modern anlamdaki İpek Yolu, "İpek Yolu hattının tren ağlarıyla, ulaşım yollarıyla, enerji koridorlarıyla, enerji boru hatlarıyla örülmesi" demektir. İpek Yolu üzerinde ekonomik ve ticari bağların canlandırılması ise Türk Dünyası için ekonomik ve stratejik açılardan büyük önem arz etmektedir. İpek Yolu'nun yeniden canlandırılması inisiyatifi öncelikle Türk Cumhuriyetleri'nin ekonomilerine hizmet edecektir. Yani, enerji ve malların taşınmasına yönelik Çin-Orta Asya-Türkiye-Avrupa eksenindeki ulaşım ve lojistik projeler Doğu-Batı yönündeki İpek Yolu'nun gelişiminde merkezi rol üstlenebilir (Momykulov, 2016, s. 283). Günlük üretim hızını sürekli olarak arttıran Çin, İpek Yolu'nun doğu ucunda yer almakta, batı ucunda ise büyük bir pazar olan Avrupa Birliği bulunmaktadır. Son dönemlerde küreselleşmenin de etkisiyle Tarihi İpek Yolu'nun yeniden canlandırılması ve böylece bu yol üzerinde yer alan ülkelerin küresel ekonomiyle entegre olması kaçınılmaz bir hal almıştır (Demirler, 2015; Küçükıldız, 2012).

İpek Yolu'nun canlanması ile birlikte Türkiye, Türkistan Cumhuriyetleri'nden hammadde ihtiyaçlarını daha ucuza karşılama imkânı bulurken, avantajlı fiyatlarla mamul maddeleri de bölgeye ihraç edebilecektir. Güvenli ve sürprizlerden uzak bir taşımacılık sektörü dış ticaret yapmaya, karşılıklı yatırımlara girişmeye hedefleyen bir girişimci kitleyi de beraberinde getirecektir. Bu ülkelerin kalkınmaları için bir zorunlu olan yabancı sermayeden de bu şekilde yararlanılabilecektir (Demirler, 2015, s. 109). İpek Yolu, Türk Dünyası'nın ekonomik refahının ve siyasal yetkinliğinin yeni bir anahtarı olabilir. Yeni İpek Yolu projesi, küreselleşen dünyada ve aktif dönüşüm sürecine giren Avrasya'da yeni ekonomik ilişkiler modelinin oluşturulmasında belirleyici faktörlerden biri olabilir (Momyunkulov, 2016, s. 286).

Dünyanın enerjiye ihtiyaç duyması dünya ve bölge ülkelerinin gözlerinin buraya çevirmesine neden olmuştur. Ve bölgedeki enerjinin taşınması ve özellikle Çin'den birçok ürünün ticaretinin yapılması, Çin'den Avrupa'ya ulaşımın Türkistan bölgesinden geçerek sağlanması için Türkiye'nin de içinde olduğu İpek Yolu'nun canlandırılmasına ilişkin çeşitli projeler (NABUCCO, TRACECA, Bakü-Tiflis-Kars Kesintisiz Demiryolu Hattı, Bakü-Tiflis-Ceyhan Petrol Boru Hattı, Yeni İpek Yolu, İpek Yolu Ekonomik Kuşağı, Yeni İpek Yolu İnisiyatifleri vb.) planlanıp uygulanmaya başlanmıştır (Akkaymak, 2009; Küçükyıldız, 2012; Demirler, 2015; Momyunkulov, 2016). Asya-Kafkasya-Avrupa Ulaştırma Koridoru'nu şekillendirmek ve geliştirmek amacıyla TRACECA ve Trans Asya Demiryolu Ulaşım Koridorları projeleri ortaya çıkmış ve bu projeler ticari mallarının dolaşımı kadar kültürel aktarımı da sağlayan Tarihi İpek Yolu'nun yeniden canlandırılması şeklinde yorumlanmıştır (Akbulut, 2016, s. 37). Asya ile Avrupa arasındaki Tarihi İpek Yolu güzergâhını yeniden canlandırmak için çeşitli girişimler arasında en önemlilerinden birisi, İpek Yolu'nun Otobanlaştırılması Projesi'dir. Bu proje (Asya Otoyolu) 32 Asya ülkesini içine alan ve Avrupa'ya bağlayan 141 000 km standartlaştırılmış karayolu ağını içerir. 18 Kasım 2003 tarihinde Bangkok'ta gerçekleştirilen hükümetler arası bir toplantıda Asya Otoyolu Projesi'ne üye 32 ülkeden 28'i Asya Otoyolu için hazırlanan Hükümetler Arası Anlaşma imzalamıştır (Bekdemi, 2016, s. 85).

İpek Yolu konusunun içeriğini oluşturan diğer bir alan ise siyasi/tarihi alanıdır. Ekonomik açıdan değerli olan İpek Yolu coğrafyadaki devletlerin iştahını kabarttığı için tarihin çeşitli dönemlerinde bu yola hakim olabilme mücadeleleri verilmiştir. Ticaretten pay almak için arzuları arttıran karşı konulamaz bir isteğe yol açan İpek Yolu'na hâkim olma mücadelesinde birçok kan dökülmüş, çoğu zaman büyük savaşlar olmuştur. Bu yol için mücadele edecek rakip sayısı hiç de az değildi. Bu sebeplerdendir; İpek Yolu, başlangıcından itibaren dünyanın en güvensiz, en tehlikeli transit yolu olarak nitelendirilmesine neden olmuştur (Yıldızdağ, 2005, ss. 1, 22).

İpek Yolunun geçtiği bölgede güç sahibi olan milletlerin izledikleri bir İpek Yolu siyaseti olmuştur ve bu siyasetleri doğrultusunda güç mücadelesine girmişlerdir(Düğen, 2011, s. 47). Bu yolun bir bölümünü kontrol altına alabilen milletler çok hızlı bir şekilde büyüyüp güçlenerek İmparatorluklar düzeyinde devletler kurabilmiştir. Söz konusu bölge üzerinde XI. yüzyıla kadar birbiriyle rekabet halinde olan başlıca altı devletten söz edilebilir. Bunlar Çinliler, Türkler, Hintliler, İranlılar, Romalılar ve Araplardır (Held, 2000, s. 28). Ama genel olarak bakıldığında ise; İpek Yolu'ndaki güç mücadelesinin belirleyici tarafları Çinliler, Türkler, Moğollardır. Farmlar ve Araplar da bölge üzerinde etki kurmak istemişse de diğerleri gibi kalıcı ve belirleyici olmamışlardır (Düğen, 2011, s. 48). İpek Yolu'nun transit güzergâhı olan Orta Asya bölgesi, Hunlardan başlayarak Uygurların sonuna kadar yaklaşık bin yıl Türkler ve Çinliler arasında amansız hâkimiyet mücadelesine sahne olmuştur (Kafesoğlu 1995, s. 17; Çakmak, Hamarat, 2016, s. 423; Mohammadi, 2016, s. 80). Fakat bu mücadeleye rağmen Türkler 1000 yıla yakın İpek Yolu'nun kontrolünü ellerinde bulundurmayı başarabilmişlerdir (Mohammadi, 2016, s. 80). Çünkü Dünya hâkimiyeti dâhilinde eski Türk devlet geleneği politikasına göre bu sahada tam bir üstünlük kurabilmek için İpek Yolu'nu da hâkimiyete sokmak gerekliydi (Yıldızdağ, 2005, s.142). Bu nedenle Türklerle komşuları arasında şiddetli rekabetlere sebep olan büyük kazanç vasıtalarının başında meşhur İpek Yolu kervancılığı geliyordu (Kafesoğlu, 1995, s. 313).

Genel olarak baktığımızda uluslararası İpek Yolu eski ve orta asırlar döneminde bu yol üzerinde üstünlüğü elinde tutan ülkelerin hazinelerinin esas hissesini oluşturmaktadır. Milattan önce 119'a kadar Türkistan sahasındaki ticaret yollarının hâkimiyeti Hunlarda iken bu tarihten itibaren Çin, özellikle Doğu Türkistan sahasını kontrol altına almayı başarır (Taşağıl, 2015, s. 19). Özellikle İpek Yolu işlerlik kazandıktan sonra kuzey güney şeklinde meydana gelen Hun ve Çin Han hanedanlı arasındaki mücadele artık doğu batı şeklinde meydana gelmeye başlamıştır. Bunda en büyük etken Batıya doğru Türkistan üzerinden açılan İpek yolunun hâkimiyetinin elde edilmesiydi. Hunlardan sonra ise Türkistan sahasındaki yolların kontrolü Juan Juan ve özellikle Ak Hunların hâkimiyetindedir. Bu durum Göktürk Devleti'nin kuruluşuyla değişir. İpek yolu en parlak dönemlerinden birini Göktürk hâkimiyeti zamanında yaşar. Bunda en büyük etkenin bölgede siyasi istikrarın sağlanmasının yanı sıra İstemi Yabgu gibi Göktürk yöneticilerinin politikalarının olduğunu ifade edebiliriz. İpek Yolu'nda ticaretin gerçekleşmesinde en önemli faktör Türkistan sahasında siyasi istikrarın sağlanmasıdır. Hun, Göktürk ve Moğol hakanlıklarının İpek Yolu'na en önemli katkıları arasında yolun güvenliğini sağlamaları yer almaktadır. Göktürk dönemi bu nedenle İpek Yolu'nun altın çağlarından biridir. Türk yöneticiler, ticaretin canlı kalması için her türlü çabayı sarf ettiler. Sorunların çözümünde aktif rol aldılar

(Gökçe, 2016, ss. 201- 202). İpek Yolu dâhilindeki ticarî faaliyetlere hâkim olma savaşlarına Göktürkleri tâkiben Uygurlar katılmışlardır. Uygurlarda İpek Yolu konusunda Köktürklerin uyguladıkları politikaları izlemeye devam etmişlerdir (Yıldızdağ, 2005, s. 144).

Daha sonra İpek Yolu'na hâkim olma ve idare etme görevini Karahanlılar ve Selçuklular devralmışlardır. Anadolu Selçuklu Devleti'nin altın çağında (1176-1237) Anadolu'da İpek Yolu bir ağ gibiydi ve ticaret altın çağını yaşıyordu (Kırpık, 2012, s. 181). Ayrıca Selçuklular İpek Yolu'nun batı ucunu Haçlılara karşı da savunmuşlardır. Haçlıların Anadolu'yu istilâ ederken gittikleri güzergâhın aynı zamanda İpek Yolu güzergâhı olması (Kırpık, 2012, s.183) dikkat çekmektedir. Avrupalı güçlerde İpek Yolu mücadelesine Haçlılar vasıtası ile aktif olarak dâhil olmuşlardır. Selçuklu Dönemi'nin durumu XIII. yy.'ın ilk çeyreğinde Moğol istilasası ile tamamen değişti. Cengiz Han idaresindeki Moğollar yeni bir istilâ dalgası hâlinde batıya doğru harekete geçtiler. XIII. yüzyılın ilk yarısındaki Moğol fırtınası siyasî düzeni alt üst etmiş ve İpek Yolu ticaretini durdurmuştu (Kırpık, 2012, s. 191). Başlangıçta çok büyük bir kargaşa ortamı yaşansa da yüzyılın ortalarından itibaren başlayıp XIV. yy.'nin ikinci yarısına kadar devam eden ve "Pax Mongolica" (Moğol Barışı) tabir edilen bu dönemde İran engeli tamamen ortadan kalktı. Tek bir yönetim anlayışı, tek bir vergi sistemi, ticaretin ve tüccarların güvenliğini sağlamak için devletin aldığı yeni ve katı tedbirler sayesinde karadan yapılan kervan ticareti yeniden işlerlik kazandı (Tezcan, 2014, s. 118). 1240 ile 1340 yılları arasında Moğol İmparatorluğu güçlü olduğu sırada, Çin'e kadar giden ticaret yolunu kullanmak pratik ve kolaydı (Heyd, 2000, s. 166).

Osmanlılar için de İpek Yolu önemli olmuştur. İpek Yolu, Osmanlı fetihlerinin istikametini etkileyen sebeplerden biri olarak görülebilir. İpek Yolu'nun kalbi sayılabilecek Doğu Akdeniz bölgesi tarih boyunca kendisine hâkim olan ülkeyi zenginleştirmiştir. Osmanlılar ticaret yollarının kalbi olan Doğu Akdeniz'i ellerinde tutmuşlardır (Kırpık, 2012, s. 194-195). Bunun yanında Osmanlı Devleti'nin yükselişiyle beraber İpek Yolu üzerinde Anadolu'nun ve özellikle Bursa'nın önemi son derece artmıştır (İnalçık, 2000).

İpek Yolu konusunda yapılan literatür araştırmasında konu içeriğini oluşturan bir diğer alan da kültür konularıdır. Uygarlığın gelişmesinde İpek Yolu'nun oluşumu büyük yer tutmaktadır (Bulduk, 2014, s. 40). Kültürler arasında bir köprü vazifesi üstlenmiş olan bu yol dünyaya kültürleri ve medeniyetleri açan ve büyük bir etkileşim meydana getiren bir yoldur (Atasoy, 2010, s.11; Bik, 2012, s. 7; Demirler, 2015, s. 113).

İpek Yolu'nun en büyük etkenlerinden bir tanesi de birçok inanç yapısının ve dinin bu yol vasıtası ile yayılması olmuştur. Taoizm, Konfüçyanizm, Budizm, Maniheizm, Nesturilik, Yahudilik, Hıristiyanlık, İslamiyet gibi birçok

din bu yol aracılığı ile yayılmıştır (Bedirhan, 1994; Tok, 2000; Uhlig, 2000; Koca, 2002; Yıldızdağ, 2005; Toprak, 2008; Bik, 2012; Demirler, 2015). İpek Yolu din gibi, yazı ve dillerin yayılmasında da etkili olmuştur. Örneğin Runik yazının ve Soğdca dilinin yaygınlaşması buna örnek olarak gösterilebilir. Runik yazının yayılması ve Soğdca'nın coğrafi ve siyasi sınırların çok ötesinde, bütün İpek Yolu güzergâhında konuşulan uluslararası bir dil halini almasında İpek Yolu'nun etkisi vardır (Toprak, 2008; Taşağıl, 2002). Türk tarihinin ve dilinin en eski yazılı belgelerinden Orhun yazıtları da İpek Yolu'nun kollarından biri üzerinde bulunmaktadır (Alyılmaz, 2014, s. 181; Ali-zade, 2016, s. 121). Din ve yazının yanında özellikle doğu ve batı arasındaki bu İpek Yolu vasıtasıyla gidip gelen ve kültürel etkileşime bir diğer somut örnekte masallardır. Bugün gerek Avrupa'da gerek Anadolu'da ve gerekse de Orta Asya'da anlatılan bazı masallar arasında benzerliklerin barındırılıyor olmasında İpek Yolu'ndan gidip gelenlerin birbirlerine anlattıkları masalların iki kültür arasında yayılmasından dolayı olduğu düşünülebilir. İpek Yolu'nda Türk dünyasının ortak mirası olarak bilinen sözlü kültür ürünleri arasında masalların önemli bir yeri, vardır (Yakıcı, 2014, s. 175).

Bugün İpek Yolu'nun yeniden canlandırılmasının gündeme gelmesi bu yolun kültürel yönden özellikle Orta Asya'da SSCB'nin yıkılması ile bağımsızlıklarını yeni kazanan Türk Devletleri'nin kendi aralarında ve Türkiye Cumhuriyeti arasında yeniden kültürel bir bağ olması için fırsat doğurmuştur. Türk Cumhuriyetleri'nin bağımsızlıklarını ilan etmelerinden hemen sonra, İpek Yolu'nun tarihsel ve kültürel bir değer olarak yeniden hayat bulması gündeme gelmiş, bu yol üzerinde inşa edilmiş ve artık kullanılmayan mekânların, yeni işlevler kazandırılarak korunmaları ve yaşatılmaları için bir takım çalışmalar başlamıştır (Demirler, 2015, s. 113). Bunların arasında Orta Asya'daki akraba toplulukların egemen olduğu devletlerle ilişkilerini geliştirmeye çalışan Türkiye de önemli bir aktör konumundadır. Bu ülkelerin bağımsızlık ilanlarında ilk sıralarda tanıma özeni gösteren Türkiye zaten İpek Yolu'nun ve tarihi mirasın doğrudan içindedir. Bu anlamda yapılan bütün projeler İpek Yolu kapsamında yorumlanabilir (Atasoy, 2010, s. 8).

UNESCO diyalog yolları programı kapsamında 1987 yılında "Büyük İpek Yolu" projesini başlatmış ve bu çerçevede önemli adımlar atılmıştır. Soğuk savaşın sona ermesinden sonra bu projeye hız verilmiş ve yoğun bir çalışma yapılmıştır. Bu proje kapsamında birçok çalıştay, bilimsel ve kültürel yayın yapılmış, İpek Yolu hakkında geniş bilgilerin yer aldığı web sayfası hazırlanmış, Semerkant şehrinde UNESCO bünyesinde Uluslararası Orta Asya Çalışmaları Enstitüsü kurulmuştur. 2002 yılından itibaren Çin'de İpek Yolu anıtlarını Dünya Mirası Listesi'ne sunma çalışmaları başladı. Ve bir anıtlar listesi hazırlandı (Atasoy, 2010; Mustafayev, 2014).

YÖNTEM

Araştırma tarama modeli esas alınarak yapılandırılmıştır. Tarama modeli mevcut durumu olduğu gibi yansıtmaya çalışan, araştırmada incelenen birey veya nesnelere kendi koşulları içerisinde değerlendirmeye çalışan bir bilimsel araştırma türüdür (Karasar, 2008). Araştırmada tarama modeli araştırmanın amacına uygunluğu, var olan durumu ortaya koyması, büyük örneklemeler üzerinde çalışma olanağı sunması, bir konuya ya da olaya ilişkin katılımcıların görüşleriyle ilgili fikirler vermesi gibi özellikleri nedeniyle kullanılmıştır (Büyüköztürk vd., 2008). Tarama modelleri, geçmişte ya da halen var olan bir durumu olduğu şekliyle betimlemeyi amaçlayan bir araştırma yaklaşımıdır. Araştırmaya konu olan olay, birey, topluluk veya nesneyi değiştirme ve etkileme çabası gösterilmez. Önemli olan var olanı değiştirmeye kalkmadan gözlemleyebilmektedir (Sönmez ve Alacapınar, 2011, s. 46).

Araştırmanın Önemi

Araştırma İpek Yolu'na gerek ilgili derslerde yer vererek gerekse de "İpek Yolu" adı altında seçmeli bir ders olarak tarih ya da uluslararası bölümlerinde açılarak öğretilmesinin gerekliliğini ve önemini ortaya koyması açısından önemlidir. Bu çerçevede çalışmada mevcut üniversitelerin tarih öğrencilerinin bilgi düzeyinin ölçülmesi amaçlanmıştır.

İpek Yolu'nun tarihsel sürecinin öğretilmesi konusunda Çakmak ve Hamarat şu noktaları dile getirmişlerdir (2016, s. 421, ss. 422- 425):

"Buluşların ve birikimlerin aktarımının süreç içerisinde Doğu'dan Batı'ya yahut Batı'dan Doğu'ya olması konusunda büyük bir hizmet veren İpek Yolu'nun tarihsel sürecinin öğretilmesi büyük önem arz etmektedir. İpek Yolu tarihinin öğretimi günümüzde üzerinde durulması gereken önemli noktalardan biridir. Bir köprü vazifesi görmüş olan İpek Yolu, Doğu ile Batı arasında ekonomik, sosyal, siyasi, askeri, dini ve kültürel açılardan etkileşimin gerçekleşmesine de imkân sağlamıştır. Günümüzde genel olarak bu bağların incelenmesi ve İpek Yolu tarihinin öğretiminin hem Doğu hem de Batı için büyük önem arz ederken, özelde ise bireylere belli kazanımlar sağlayacağı anlaşılmaktadır. Böylesine mühim bir ticaret yolu olan İpek Yolu'nun tarihinin öğretimi de gerek Batı gerekse Doğu dünyası açısından önem arz etmektedir. Bu nedenle özellikle İpek Yolu tarihinin öğretimi için geliştirilmiş yeni yaklaşımlar Sosyal Bilgiler ve Tarih öğretiminin daha etkili olabilmesi için de elzemdir"

Günümüzde İpek Yolu'nun yeniden canlanmaya başlamasından dolayı özellikle üniversitelerin ilgili bölümlerinde ilgili derslerde gündeme getirilmesi, konunun ilişkilendirilmesi gerektiği düşünülmektedir. Örneğin hemen hemen Türkiye'deki bütün tarih bölümlerinde birinci sınıflarda okutulan İslamiyet Öncesi Türk Devletleri tarihi dersinin içeriğinin İpek yolu konusu ile yeri geldiği ilişkilendirilerek işlenmesi gerektiğine inanılmaktadır. Günümüzde bu

yolun tekrardan canlanması ve gündeme gelmesinden dolayı tarih öğrencilerinin bu yolun tarihi arka planını, serüvenini öğrenmeleri gerekmektedir. Bu açıdan araştırmanın bahsi geçen dersi alan öğrencilerin bilgi düzeylerini ölçmesi mevcut durumu tespit etmesi açısından önemli olduğu varsayılmaktadır.

Araştırmanın Amacı

İlk, orta ve lise tarih konularında İpek Yolu'nun öğretilmesinin önemi vurgulanırken bu konuda bu eğitimi verecek üniversitelerin tarih bölümünde okuyan öğrencilerin İpek Yolu ile ilgili bilgi düzeylerinin ne şekilde olduğu belirlenmek istenmiştir. Bu amaçla da belirlenen üç üniversitenin Orta Asya Türk Tarihi dersi almış öğrencilerine yönelik 21 maddeden oluşan İpek Yolu'nun ekonomik, siyasi/tarihi ve kültürel konuları ile ilgili gruplandırılmış maddelerden oluşan bilgi testi uygulanmıştır. Böylece ilgili üniversitelerde okuyan öğrencilerinin İpek Yolu'nun ekonomik, siyasi/tarihi ve kültürel konularındaki bilgi düzeyleri hem toplamda hem de üniversiteler bazında karşılaştırılarak verilmeye çalışılmıştır.

Bu amacın dışında çalışmada İpek Yolu'nun her geçen gün önemini arttırır bir şekilde yeniden canlandığını vurgulamak, İpek Yolu konu içeriğinin genel çerçevesini çizmek de amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda bu yolun sahip olduğu ekonomik, siyasi, tarihi ve kültürel özelliklerinden dolayı tarih bölümlerinde ilgili derslerde bu konunun gündeme gelmesi bir gereklilik olduğu ifade edilmeye çalışılmıştır. Ya da "İpek Yolu" başlığı altında tarih bölümlerinde ve hatta uluslararası ilişkiler bölümlerinde burada genel çerçevesi çizilmeye çalışılan içerik doğrultusunda seçmeli bir ders olarak açılabilirliğinin belirtilmesi amaçlanmıştır.

Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini Türkiye'de yer alan devlet üniversitesinde öğrenim gören tarih öğrencileri oluşturmaktadır. Araştırma sonuçlarının genellenmek istendiği elemanlar bütünü olarak tanımlanan evren, araştırmada toplanacak verilerin analizi ile elde edilecek sonuçların geçerli olacağı, yorumlanacağı grup olarak da tanımlanabilir (Büyüköztürk vd., 2008, s. 78; Karasar, 2008, s. 109). Örneklem olarak da, araştırmanın evrenini oluşturan Türkiye'deki devlet üniversitelerinden Ankara Yıldırım Beyazıt, Gazi ve Aksaray Üniversiteleri alınmıştır. Örneklem, özellikleri hakkında bilgi toplamak için çalışılan evrenden seçilen onun sınırlı bir parçasıdır ve örneklem üzerinde çalışmak, araştırmacıya, büyük zaman, enerji ve para tasarrufu sağlar (Büyüköztürk vd., 2008, s. 79; Karasar, 2008, s. 111). Bu açıdan araştırmacı çalışmasını kendi imkânları ile önce yaşadığı Ankara şehrinden iki üniversitede sonrasında taşrada yer alan bir örneği de çalışmaya dahil etme amacıyla da Aksaray Üniversitesi'nde uygulamıştır. Bu üniversiteyi tercih etmesinde ekonomik ve zaman şartlarının etkisiyle yaşadığı şehre yakın olması etkili olmuştur.

Araştırma, örneklem olarak seçilen üç devlet üniversitesinde 2015-2016 eğitim öğretim yılı bahar döneminde öğrenim gören ve basit seçkisiz örneklem yoluyla ulaşılan 211 tarih öğrencisinin katılımıyla gerçekleştirilmiştir. Seçkisiz örnekleme yöntemlerinin temel özelliği, örneklemin evreni temsil etme gücünün yüksek olmasıdır. Evrendeki tüm elemanların birbirine eşit seçilme şansına sahip oldukları ya da her bir örnekleme birimine eşit seçilme olasılığı vererek (seçilen birim yerine konularak) seçilen birimlerin örnekleme alındığı yöntemde de basit seçkisiz örnekleme (oransız eleman örnekleme) adı verilir (Büyüköztürk vd.,2008, s. 84; Karasar, 2008, s. 113; Senol, 2012). Diğer bir deyişle tüm bireylerin seçilme olasılığı aynıdır ve bir bireyin seçimi diğer bireylerin seçimini etkilememektedir. Temsil edici bir örneklemin seçiminin geçerli ve en iyi yolu basit seçkisiz örneklemedir (Büyüköztürk vd., 2008, s. 84). Bu çerçevede her üç üniversitede öğrenim gören 211 öğrenci basit seçkisiz örnekleme yöntemiyle seçilmiştir.

Veri Toplama Aracı

Literatür taraması sonucunda İpek Yolu'nun genel olarak ekonomik, siyasi/tarihi ve kültürel yönleri ile ilgili konu alanlarını kapsayan başlıklar altında bir içeriğinin olduğu tespit edilmiştir. Bu içerikte en yoğun geçen konular belirlenerek bu yönde 50 maddelik bir havuz oluşturulmuştur. 50 maddeden oluşan bu madde havuzunun geliştirilmesi aşamasında Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi'nde görevli 1 tane alan uzmanı ve Gazi Üniversitesi'nde 1 tane alan, 1 tane de dil uzmanından, ODTÜ Üniversitesi'nden ise istatistik konularında uzman bir kişiden olmak üzere 4 uzmandan destek alınmıştır. 50 maddelik bilgi havuzu 2 alan uzmanına gönderilerek bu havuzdan İpek Yolu'nu en çok ilgilendiren ve tarih öğrencilerinin bilmesinin gerekli olduğunu düşündükleri maddeleri seçmeleri istenmiştir. İki alan uzmanından gelen dönüte göre bilgi testinde kullanılacak madde sayısı 25 e indirilmiştir. Daha sonra Türk dili uzmanı olan bir akademisyenin incelemesi sonucunda, anlam olarak hedeflenen amaç dışında yanlış anlamalara neden olacağı belirtildiği için iki maddenin daha çıkarılmasına karar verilmiştir. Ayrıca Türk dili uzmanından gelen öneriler doğrultusunda ifadelerdeki imla hataları ve cümle düşüklükleri de düzeltilmiştir. ODTÜ istatistik uzmanına görüş alınmak için sunulan maddelerle ilgili görüş belirtmesi üzerine 2 madde daha testten çıkarılmış ve test maddesi 21 olarak belirlenmiştir. Bilgi testinde yer alan 21 soru ilgili oldukları alanlara göre gruplandırıldığında soru1-soru6 arasındaki 6 soru ekonomi, soru7-soru15 arasındaki 9 soru siyasi/tarihi, soru16-soru21 arasındaki 6 soru kültür ile ilgili konu soruları olarak gruplanmıştır.

ODTÜ istatistik uzmanının önerisi alınarak ölçeğin tutarlılığını ölçmek için birbiri ile ilişkili iki madde oluşturulmuştur. Buna göre bilgi testi ölçeğinin verilerin çözümlenmesinde bilgi düzeyindeki tutarlılığı ölçmek amacıyla Soru 2 ve Soru 6'da iki maddeye yer verilmiştir. Bu açıdan 2. sorunun doğru

cevabı “Hayır”, 6. sorunun cevabı ise “Evet” olarak ayarlanmış bu şekilde bu iki madde arasındaki ilişkiden dolayı ilkinde doğru olarak “Hayır” cevabını veren öğrencilerin aynı şekilde 6. soruya’da “Evet” demeleri gerekmektedir. Bu bilgi testinde her bir madde “Doğru, Kararsızım, Yanlış” şeklinde ifade edilmiştir. Her bir maddenin “Doğru” ya da “Yanlış” şeklinde tek bir cevabı bulunmaktadır.

Sonuç olarak, gelen eleştiri, görüş ve öneriler dikkate alınarak tarih öğrencilerinin İpek Yolu konusunda bilgi düzeylerinin belirlenmesine yönelik araştırmacı tarafından hazırlanan 21 maddeden oluşan ölçeğin uygulama için hazır olduğu kanısına varılmıştır. Daha sonra uygulanan bu 21 maddelik ölçeğin verilerinin SPSS 15,0 for Windows programında faktör analizinin yapılabileceği sonucuna varılmıştır. Anket formunun tek boyutlu olup olmadığını belirlemek üzere temel bileşenler analizi yapılmıştır. Anket formunun birbirinden ilişkisiz faktörlere ayrışıp ayrışmadığını görmek için de Varimax dik döndürme tekniği uygulanmış ve faktör yükleri incelenmiştir. Bu doğrultuda özdeğerler ve faktörler tarafından açıklanan varyans oranları incelendiğinde, % olarak oransal varyans değerlerinin 1,3 ile 9 arasında değişkenlik göstermesinden dolayı, değişken sayısından daha az sayıda boyut küçültecek şekilde faktörler içerisinde gruplanmasını gerektirecek bir tablo gözlenmiştir. Bu sebeple analizlerden değişken çıkarılmasına gerek görülmemiştir. Ayrıca yapılan uygulamanın bilgi testi olması da bu kararı destekleyen bir uygulamadır. Hazırlanan anket incelendiğinde doğru veya yanlış yanıtları olan bir sınav niteliği taşıdığı saptanmıştır. Dolayısıyla ankete katılanların öznel görüşlerinden ziyade, bilgi seviyesini ölçmeye yönelik bir araçtır.

Kline’a (1994) göre faktör yük değeri, maddelerin faktörle olan ilişkisini açıklayan bir katsayıdır. Maddelerin yer aldıkları faktördeki yük değerlerinin yüksek olması beklenir. Bir faktörle yüksek düzeyde ilişki veren maddelerin oluşturduğu bir küme varsa bu bulgu, o maddelerin birlikte söz konusu yapıyı ölçtüğü anlamına gelmektedir (Akt; Çokluk vd., 2010). Bilgi testi formundaki 21 maddenin Varimax dik döndürme tekniği uygulandıktan sonra rotasyona tabi tutulmuş haliyle bu yüklerin 0,058 ile 0,985 arasında farklılaştığı görülmüştür. Soru formundan soru çıkarılmadığı için kapsama alınan maddelerin ve faktörlerin toplam varyansın tamamını açıkladığı belirlenmiştir. Anket formundaki maddelerin madde yükleri Tablo 2’de sunulmuştur.

Verilerin Toplanması ve Analizi

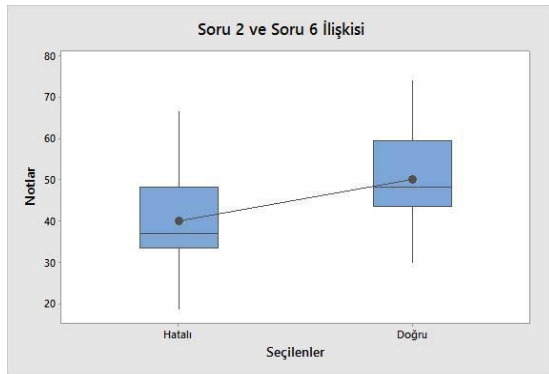
Veriler toplanırken araştırmanın amacı, niteliği (bilimsel bir çalışma olması) ve gizliliği (kimlik bilgilerinin saklı tutulacağı) gibi konular hususunda katılımcılar bilgilendirilmiştir. Anket formu araştırmacı tarafından uygulamanın yapıldığı Ankara Yıldırım Beyazıt, Gazi ve Aksaray üniversitelerinde sınıflara gidilerek katılımcılara dağıtılmıştır. Araştırmacı tarafından her üç üni-

versitede girilen sınıflarda toplam 211 anket dağıtılmış ve geriye tekrar 211 anket toplanmıştır. Verilerin toplanmasında ve analizinde Churchill (1979)'in ortaya koyduğu aşamalardan “Veri Toplama” aşaması ve sonrası dikkate alınmıştır. Araştırmada toplanan veriler SPSS 15.0 for Windows programı aracılığıyla analiz edilmiştir. Verilerin çözümlenmesinde doğrudan çözümleme bağlamında katılımcı görüşlerinin betimsel istatistiklerine yer verilmiştir.

BULGULAR VE YORUM

Verilerin çözümlenmesinde bilgi düzeyindeki tutarlılığı ölçmek amacıyla Soru 2’de verilen “İpek Yolu ticareti en canlı dönemlerinden birisini Coğrafi Keşifler sonucunda yaşamıştır.” yargısını doğru seçenek olan “Hayır”ı işaretleyen öğrencilerin, Soru 6’da “Deniz Yolu taşımacılığının yaygınlaşması İpek Yolu’nun önemini yitirmesinde etkili olmuştur.” yargısına “Evet” yanıtını vermesi beklenmektedir. Buna göre İpek Yolu’nun önemini kaybetmesinde coğrafi keşiflerin ve deniz yolu ticaretin olumsuz etkisi ile ilgili tutarlı bilgiye sahip olduklarını ve ankete bilinçli yanıt verdikleri söylenebilir. Bu tutarlılığı gösteren öğrenciler ile gösteremeyen öğrencilerin başarı durumlarını karşılaştırmak üzere iki bağımsız örneklemin ortalamalarının karşılaştırılmasında kullanılan tek örneklem t testi uygulanmıştır.

Bu iki grubu karşılaştırmak için 2 örneklem t testi kullanılmıştır. Her iki grubun başarı ortalamalarının eşit olduğunu varsayan yokluk hipotezi p-değeri ($0,00 < 0,05$) olduğu için reddedilmiştir. Buna göre bu iki soruya doğru yanıt veren öğrencilerin diğerlerinden daha başarılı olduğu %95 güvenle söylenebilir. Diğer grafiklerde bu öğrencilerin okullara göre dağılımında da başarıların belirgin şekilde diğerlerinden yüksek olduğu gözlenmiştir. 2. soruya “Hayır” ve 6. soruya “Evet” yanıtı veren öğrencilerin başarı durumlarına ilişkin analiz aşağıda tablo 1’de gösterilmiştir.

Grafik 1. İkinci Soruya Hayır ve Altıncı Soruya Evet Yanıtı Veren Öğrencilerin Not Dağılımlarını Gösteren Kutu Grafiği

Tablo 1. İkinci Soruya Hayır ve Altıncı Soruya Evet Yanıtı Veren Öğrencilerin Başarı Durumlarına İlişkin Anal

	n	$\bar{X}$	S	SE
Yanlış yanıtlayanlar	93	39,86	9,68	1
Doğru yanıtlayanlar	118	50,1	10,2	0,94

Tarih öğrencilerinin ipek yolu konusunda bilgi düzeyleriyle ilgili ölçekten elde edilen bulgular ve yorumlar

Aşağıda tarih öğrencilerinin katıldığı ölçeğin bütün maddelerine ilişkin elde edilen bulgulara, yorumlara ve öğrencilerin cevaplarının analizlerine hem üniversite ölçeğinde hem de toplam olarak yer verilmiştir. Ayrıca çalışmada gereksiz yer işgal etmeme adına anket formundaki maddelerin madde yükleri de Tablo 2’de sunulmuştur.

Tablo 2. İpek Yolu Bilgi Testine İlişkin Betimsel İstatistik Sonuçları ve Maddelerin Faktör Analizi

MADDELER	N/%	TOPLAM Maddelerin Faktör Analizi			Faktör Yükleri
		Doğru	Kararsızım	Yanlış	
1. İpek Yolu’na adını veren ipek ilk çağda altın ve paranın ikame (yerine kullanım) ürünü olmuştur.	N (%)	141 67	46 22	24 11	,09
2. İpek Yolu ticareti en canlı dönemlerinden birisini Coğrafi Keşifler sonucunda yaşamıştır.	N (%)	58 27	13 7	140 66	,94
3. İpek Yolu’nun yeniden canlandırılması durumunda Türkiye Cumhuriyeti ekonomisi olumlu etkilenir.	N (%)	142 67	37 18	32 15	,084

4. İpek Yolu, güzergâh üzerinde bulunan devletlerin halen en büyük gelir kaynaklarından.	N	58	61	92	,126
	(%)	27	29	44	
5. İpek Yolu küreselleşmenin ilk evrelerindedir.	N	135	57	19	,982
	(%)	64	27	9	
6. Deniz Yolu taşımacılığının yaygınlaşması İpek Yolu'nun önemini yitirmesinde etkili olmuştur.	N	166	25	20	,98
	(%)	79	12	9	
7. Hunlar'ın "Kürk Yolu"nu ellerinde tutmalarına karşılık "İpek Yolu" başlangıçta alternatif bir yol olarak çıkmıştır.	N	86	91	34	,14
	(%)	41	43	16	
8. İpek Yolu üzerinde etkisi olan devletlerarasında Moğollar da bulunur.	N	89	79	43	,972
	(%)	43	37	20	
9. İpek Yolu'nun önemini yitirmesinin nedenlerinden birisi de Çin'de baş gösteren siyasi istikrarsızlık olmuştur.	N	59	71	81	,058
	(%)	28	34	38	
10. Göktürkler İpek Yolu ile ilgilenen ilk Türk devletidir.	N	57	105	49	,079
	(%)	27	50	23	
11. Amerikan Senatosunda İpek Yolu'nun canlandırılmasına ilişkin 1999 yılında bir yasa çıkarılmıştır.	N	21	142	48	,068
	(%)	10	67	23	
12. Çin Halk Cumhuriyeti, günümüzde İpek Yolu'nun yeniden canlandırılmasını milli menfaatlerine zararlı bir proje olarak değerlendirmektedir.	N	35	105	71	,059
	(%)	17	50	34	
13. Kazakistan, İpek Yolu'nun yeniden canlandırılması projesinin milli menfaatlerine zararlı olduğu düşüncesi ile bu projeye muhalif ülkeler arasında yer almaktadır.	N	27	133	51	,058
	(%)	13	63	24	
14. Anadolu topraklarına yerleşme gayesi güden Selçuklular için İpek Yolu bir önem ifade eder.	N	174	26	11	,08
	(%)	82	12	5	
15. İpek Yolu ticaretinin canlılık kazanmasında etkili olan devletlerden birisi de Çarlık Rusya'dır.	N	33	89	89	,942
	(%)	16	42	42	
16. Mani dininin Türkler arasında yayılmasında İpek Yolu'nun önemli bir etkisi olmuştur.	N	97	69	45	,097
	(%)	46	33	21	
17. İslamiyet'in Türkler arasında yayılmasında İpek Yolu'nun önemli bir etkisi olmuştur.	N	98	67	46	,975
	(%)	46	32	22	
18. Budizm'in yayılmasında İpek Yolu etkili olmuştur.	N	64	97	50	,087
	(%)	30	46	24	
19. İpek Yolu güzergâhında bulunan şehirlerde kültür sanat alanında etkileşimler olmuştur.	N	196	13	2	,977
	(%)	93	6	1	

20. Kağıt ve matbaanın yayılmasında İpek Yolu'nun etkisi olmuştur.	N	156	37	18	,109
	(%)	74	17	9	
21. "İpek Yolu" tabirini tarihte ilk defa XIX. yüzyılın son çeyreğinde kullanılmıştır.	N	27	130	54	,059
	(%)	13	62	25	

Tablo 2'de yer alan bilgi testinde yer alan 21 sorunun ilk 6 sorusu İpek Yolu'nun ekonomi alanı ile ilgili sorulardır. Öğrencilerin bu alanla ilgili verdikleri cevaplar incelendiğinde öğrencilerinin oransal olarak çoğunun bu alanda başarılı oldukları bilgi düzeylerinin yüksek olduğu görülmüştür.

Aslında bu durum Tablo 6'da da görülmektedir. Tablo 6 da görüldüğü gibi ekonomi alanı öğrencilerin verdiği cevap sırasında ikinci sırada yer almaktadır. Bu alanda en dikkat çeken cevap öğrencilerin 2. (%66 başarılı) ve 6. (%79 başarılı) soruya verdikleri cevaptır. Bu her iki soruya verilen cevap ayrıca öğrencilerin testi cevaplar iken bilinçli olarak cevap verdiklerini göstermesi açısından da dikkat çekicidir. Bu 2. Soruya verilen cevaplar ile ilgili analiz tablo 1 ve grafik 1'de de gösterilmeye çalışılmıştır.

Bilgi testinin 7. Sorusu ile 15 sorusu arasında yer alan maddeler İpek Yolu'nun siyasi/tarihi alanı ile ilgili sorulardır. Bu alanda öğrencilerin verdiği cevaplara bakıldığında öğrencilerin en zayıf alan olduğu görülmüştür. Bu nedenle İpek Yolu ile ilgili hazırlanacak eğitim modüllerinde içeriğe yer verirken konunun siyasi veya tarihi boyutunun dikkate alınması gerektiği düşünülmektedir. Bu alanda başarı oranı olarak Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi öğrencilerinin %41,64; Aksaray Üniversitesi'nin 42,80; Gazi Üniversitesi öğrencilerinin başarı oranının ise %44,80 olduğu görülmüştür (Tablo 6). Bu alanla ilgili "Göktürkler İpek Yolu ile ilgilenen ilk Türk devletidir." şeklinde yer alan 10. maddeyi göz önüne alacak olursak özellikle bu öğrencilerin birinci sınıfta aldıkları İslam öncesi Türk Devletleri tarihi dersinin içeri bağlamında sonuçlar dikkat çekici bulunmuştur. Çünkü teste katılan öğrenciler Hunlar ile ilgili içerik ile birinci sınıfta karşılaşmaktalar ve bu konularda gerek Hun ile Çin arasında yapılan anlaşmalarda gerek konunun genelinde İpek Yolu ile ilk ilgilenen Türk devleti'nin Hunlar olduğunu bilmeleri beklenir. Hal böyle iken bu maddede öğrencilerin İpek Yolu ile ilgilenen ilk Türk Devleti'nin Göktürk Devleti olduğunun sorgulandığı soruda öğrencilerin %27 sinin hatalı cevap vermesi %50'sinin ise kararsız kalması dikkat çekici bulunmuştur (Tablo 2).

16. soru ile tetin son sorusu olan 21. soru arasında İpek Yolu'nun kültür alanı ile ilgili soruların kümelenildiği görülmektedir (Tablo 2). Bu alan teste katılan her üç üniversite öğrencisinin de en iyi olduğu alan görülmektedir (Tablo 6). Öğrenciler genelde %50'nin üzerinde bu alandaki sorularda başarı göstermiş-

lerdir. Bu bölümle ilgili soruyu doğru cevaplamada en yüksek oranın 19. Soruda (%93); en düşük oranın ise 21. (%13) soruda olduğu görülmektedir.

Testin uygulandığı okulların başarı durumları da karşılaştırılmış ve bu kapsamda sorulara verilen yanıtlar eş puanlı olacak şekilde puanlandırılmış, 100 puan üzerinden değerlendirilen bir sınav olarak değerlendirilmiştir. Bu yapılırken 21 soru için doğru yanıt verilen her bir soru $100 \times (1/21) = 3,703$ dönüşümü yapılarak puanlandırılmış, yanlış, eksik veya kararsız kalınan sorulara puan verilmemiştir.

3 farklı okula uygulanan anketin başarı karşılaştırmalarını yapabilmek için tek yönlü varyans analizi (One way ANOVA) yöntemi seçilmiştir. Bu yöntem, ikiden daha fazla sayıda popülasyonun ortalamalarının birbirine eşit olup olmadığı yokluk hipotezini, en az bir popülasyon ortalamasının diğerlerinden farklı olduğunu ifade eden alternatif hipoteze karşı test etmektedir. Öngörülen hata seviyesi genel kabul görmüş değer olan $\alpha=0,05$ olarak alınmıştır.

Tüm analizler SPSS 15 programında gerçekleştirilmiştir.

Tablo 3. Varyans Analizi (ANOVA)

Kaynak	DF	SS	MS	F	P
Okul	2	231,8	115,9	0,93	0,397
Hata	208	25987,1	124,9		
Total	210	26218,9			

ANOVA uygulandığında bir F test istatistiği hesaplanmakta ve bu test istatistiğine ilişkin p-değeri incelenmektedir. P-değerinin 0,397 olması ve öngörülen hata seviyesi $\alpha=0,05$ 'den büyük olması nedeniyle ($p > \alpha=0,05$) değişik okullarda öğrenim gören öğrencilerin uygulanan anket sınavdaki başarı ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olduğu söylenemez. Varyans analizinin bir sınıflandırma (classification) analizi olduğu gerçeğiyle Tukey metodu ile yapılan sınıflandırmada okulların başarı ortalamalarının ve grup isimlerinin verildiği tablodan da anlaşılacağı üzere tüm okullar aynı grupta sınıflandırılmıştır. Bu da okullar arasında başarı farklılığı olmadığını destekleyen bir sonuçtur.

Okulların başarı seviyeleri ikiyeşerli olarak birbirleri ile karşılaştırıldığında tüm karşılaştırmalarda anlamlı bir fark olmadığı aşağıdaki tablolardan okunabilmektedir.

Tukey ikili karşılaştırmalar

Tukey Metodu kullanılarak yapılan grupta istatistiksel olarak %95 güvenle tüm okulların aynı başarı grubunda sınıflandırılabilir olduğu bulunmuştur.

Tablo 4. Okulların başarı seviyeleri

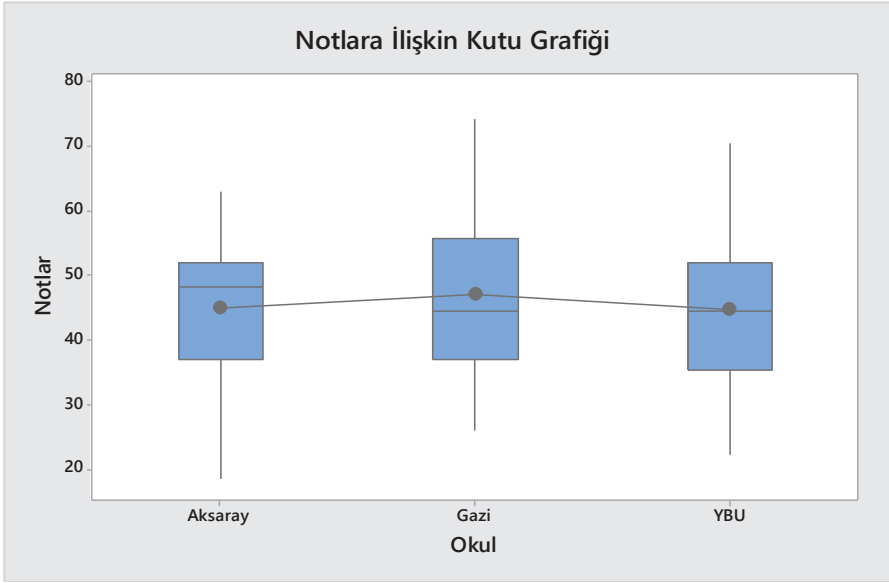
Okul	N	Ortalama	Grup
Gazi	75	47,01	A
Aksaray	75	44,89	A
AYBU	61	44,75	A

Tablo 5. Ortalamaların İkili olarak Karşılaştırıldığı Tukey Tablosu ve Test Değerleri

	Başarı Ortalaması Farkı	Farka ilişkin SE	%95 Güven Aralığı	t-değeri	p-değeri
Gazi-Aksaray	2,12	1,83	(-2,19;6,43)	1,16	0,476
AYBU-Aksaray	-0,14	1,93	(-4,69;4,41)	-0,07	0,997
AYBU-Gazi	-2,26	1,93	(-6,82;2,29)	-1,17	0,469

Bireysel Güven düzeyi = %98,09

Yukarıdaki tabloda p-değerleri>0,05 olduğu için Gazi-Aksaray, AYBU-Aksaray, YBU-Gazi başarı ortalamaları arasındaki farkların da istatistiksel olarak %95 güvenle anlamlı olmadığı söylenebilir.

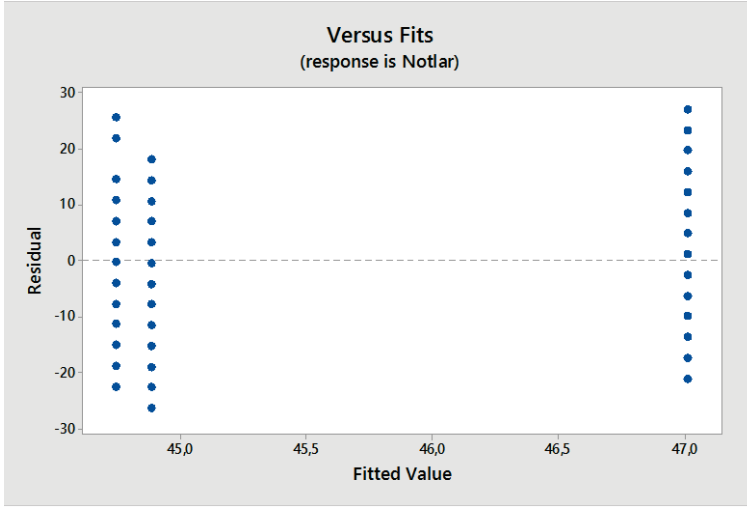

Grafik 2. Okullara göre öğrencilerin notlarının dağılımı

Okullara göre öğrencilerin notlarının dağılımını gösteren grafik 2'ye bakıldığında dağılımların genelde simetrik eğilimde olduğu ortanca ve ortalama değerlerinin birbirine yakın olduğu görülmektedir. Her ne kadar Gazi Üniversitesi öğrencilerinin başarı ortalamasının diğerlerinden yüksek olduğu grafikte gözükse de bu yükseklik istatistiksel olarak anlamlı değildir. Anket sınavın farklı öğrenci grupları üzerinde tekrar uygulanması durumunda %95 güvenle diğer okulların başarı ortalamalarına yakın değerler elde edileceği istatistiksel olarak ortaya konmuştur.

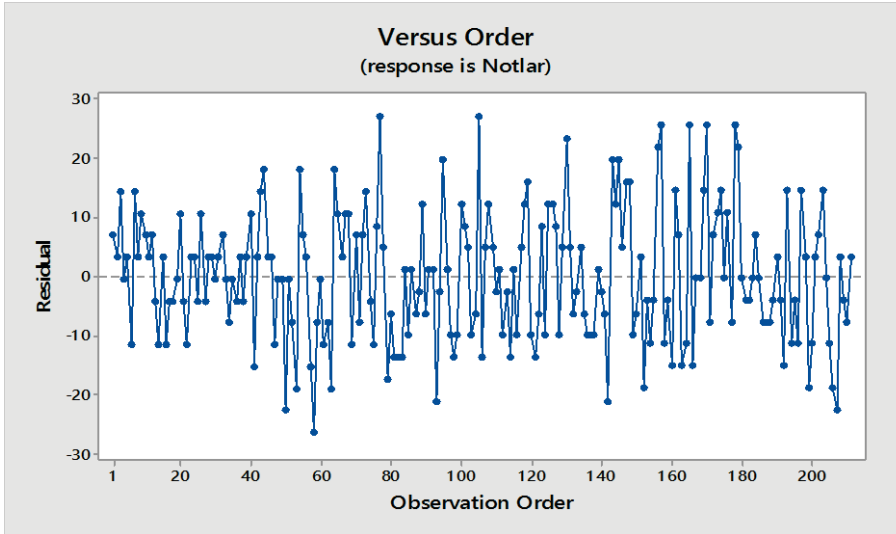
Varyans analizindeki F istatistiği örneklem büyüklüğünün yeterince büyük olduğu durumlarda verilerdeki anomalilere ve testin varsayımlarının sağlanmaması durumlarına karşı robust (duyarsız, sağlam) olduğu bilinmektedir. ANOVA'nın 3 temel varsayımı vardır. Kitle (popülasyon) ortalamalarının birbirine eşit olduğu yokluk hipotezi altında hata terimleri normal dağılıma sahip, kitle varyansları birbirine eşit ve örneklem rasgele örnekleme yöntemi ile örneklenmiş olması gerekmektedir. Yani anket sınav sorularının yanıtlayan öğrencilerin birbirlerinden etkilenmediği ve kopya çekmedikleri varsayılmıştır. Okullardaki öğrencilerin başarı ortalamalarının dağılımının normal dağılıma uygunluğu, hata terimi tahminleri (residuals) değerlerinin normalite analizine bakılarak doğrulanmaktadır. Buna göre hata terimlerinin normal olasılık grafiğine bakıldığında, analizde tahmin edilen değerlerin teorik normal dağılım değerlerine çok yakın olduğu yukarıdaki grafikte görülmektedir. Bu durum okullardaki notların normal dağıldığı ve ANOVA normalite varsayımı sağlandığı için sonuçların güvenilir olduğunu ortaya koymaktadır.

Grafik 3. Okullardaki başarı ortalamalarına ilişkin değişkenlik ölçütü

İkinci varsayım olan, okullardaki başarı ortalamalarına ilişkin değişkenlik ölçütü olan varyansların eşitliği ise hata terimi tahminleri ile not ortalamalarına ilişkin tahminlerin birlikte gösterildiği residual-fits grafiği 3 dür. Bu grafik yandaki gibi elde edilmiştir. Başarı tahminlerinin değişik hata terimi tahmin değerleri için açıklıklarına bakıldığında anlamlı farklılıklar olmadığı açıkça görülmektedir. Bu da F istatistiği hesaplanırken kullanılan standart sapma tahmininin yansız olduğunu ortaya koymaktadır.

Grafik 4. Ölçeğe Verilen Yanıtların Birbirinden Bağımsızlığı

Son olarak Grafik 4'e bakıldığında, ölçeğe verilen yanıtların birbirinden bağımsızlığı incelendiğinde, anket kâğıtlarının toplanma sırasına göre hata terimi tahminlerinin dağılımına bakıldığında tamamen rassal ve bir desen içermeyen değerler gözlemlenmiştir. Bu sayede yapılan analizin varsayımları doğrulanmış ve yapılan analizin güvenilirliği ile ilgili şüphe kalmamıştır.

Bilgi testinde yer alan 21 soru ilgili oldukları alanlara göre gruplandırıldığında soru1-soru6 arasındaki 6 soru ekonomi, soru7-soru15 arasındaki 9 soru siyasi/tarihi, soru16-soru21 arasındaki 6 soru kültür soruları olarak gruplanmıştır. Her soru eşit puanlı olarak değerlendirildiği için öğrencilerin değişik alanlardan aldıkları toplam puanlar da birbirinden farklı toplamlara sahiptir. Dolayısıyla alan türlerine göre puanları birbirleri ile doğrudan karşılaştırmak doğru değildir. Bunun için her alan türündeki sorulara verilen yanıtlar kendi içinde değerlendirilmiş ve alanlara göre okulların başarı durumları incelenmiştir.

Alanlara göre okullardaki başarı ortalamaları 100'lük not sistemine göre normalize edilmiş ve alanlara göre 100 üzerinden not ortalamalarını gösteren tablo 6 aşağıdaki gibi elde edilmiştir.

Tablo 6. Alanlara Göre Okulların Not Ortalamaları

	KÜLTÜR (6 Soru)	EKONOMİ (6 Soru)	SİYASİ (9Soru)
Aksaray	57,87	54,22	42,80
Gazi	55,73	62,44	44,80
AYBU	60,66	56,56	41,64

Tablo 6'ya göre öğrencilerin sırasıyla kültür, ekonomi ve siyasi/tarihi alanlarında başarı gösterebildikleri ortaya çıkmıştır. Bu doğrultuda hem üniversite öğrencilerine hem de bu üniversite öğrencilerinin eğitim vereceği orta öğretim ve hatta ilköğretim öğrencilerine yönelik verilecek eğitim modüllerinde burada yapılan tespit göz önüne alınmasının faydalı olacağı düşünülmektedir. Bu ölçümde dikkat çeken hususun ise her üç üniversitede de alanlara göre sıralamanın benzer olmasıdır. Bu da Türkiye'de öğretilen İpek Yolu ile ilgili içeriğin benzer yaklaşımda olduğu siyasi ya da tarihi içeriğin ötelendiği düşüncesine götürmektedir. Bu konuda Orta Okul 6. Sınıfta yer alan sosyal bilgiler dersinin öğretim programının da etkisi olduğu düşünülmektedir. Çünkü 2005 yılında yürürlüğe konulan sosyal bilgiler öğretim programında bir ünite ismi İpek Yolu'nda Türkler şeklinde yer almaktadır (MEB, 2016). Merkezinde İpek Yolu'nun yer aldığı bu ünitenin daha çok kültür ve ekono-

mi ağırlıklı bir içeriğe sahip olduğu konunun siyasi ya da tarihi kısmının daha da ötelendiği düşünülebilir.

Alanlara ilişkin olarak okullar arasında başarı düzeyleri açısından bir farklılık olup olmadığını karşılaştırmak üzere aynı alandaki notlar gruplanarak okulların başarı ortalamaları tek yönlü varyans analizi (One Way ANOVA) ile karşılaştırılmıştır. Elde edilen bulgulara göre yalnızca ekonomi alanında okulların başarı düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olduğu ortaya çıkmıştır. Buna göre ekonomi alanında en başarılı üniversitenin Gazi Üniversitesi olduğu söylenebilir. Aksaray Üniversitesi ise bu alanda diğerlerinden daha geridedir. Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi öğrencilerinin notlarındaki değişkenliğin diğerlerine nazaran çok olduğu, başarılı öğrencilerle daha düşük not alan öğrencilerin notlarının birbirinden diğer üniversitelerden daha çok farklılaşması nedeniyle bu üniversiteyi diğerlerinden belirgin şekilde başarılı ya da başarısız olduğunu söyleyecek istatistikî anlamlılık tespit edilememiştir. Ancak varyans analizi varsayımını test etmek için yapılan Varyansların homojenliği testinde ise bu farkın istatistiksel olarak diğerlerinden fazla olduğunu da söylemek güçtür. Tukey ikili karşılaştırmalar tablosundaki gruplama ve güven aralıkları bu yönde sonuçlar üretmiştir.

Tablo 7. Ekonomi alanında okulların başarı ortalamalarının birbirine eşit olduğu yokluk hipotezi,

Kaynak	DF	Adj-SS	Adj-MS	F-Value	P-Value
Okul	2	131,9	65,97	3,2	0,043
Error	208	4292,6	20,64		
Total	210	4424,6			

Yukarıdaki ANOVA tablosunda, ekonomi alanında okulların başarı ortalamalarının birbirine eşit olduğu yokluk hipotezi, en az bir okulun başarı ortalamasının diğerlerinden farklı olduğu alternatif hipotezine karşı test edilmiştir. Elde edilen p-değeri ($0,043 < \alpha = 0,05$) hata seviyesinden küçük olduğu için ekonomi alanındaki başarı ortalamalarında en az bir okulun diğerlerinden farklı olduğu söylenebilir. Okulların başarı ortalamaları ile ilgili Tukey çoklu karşılaştırmaları incelendiğinde ise aşağıdaki tablo 8 elde edilmiştir.

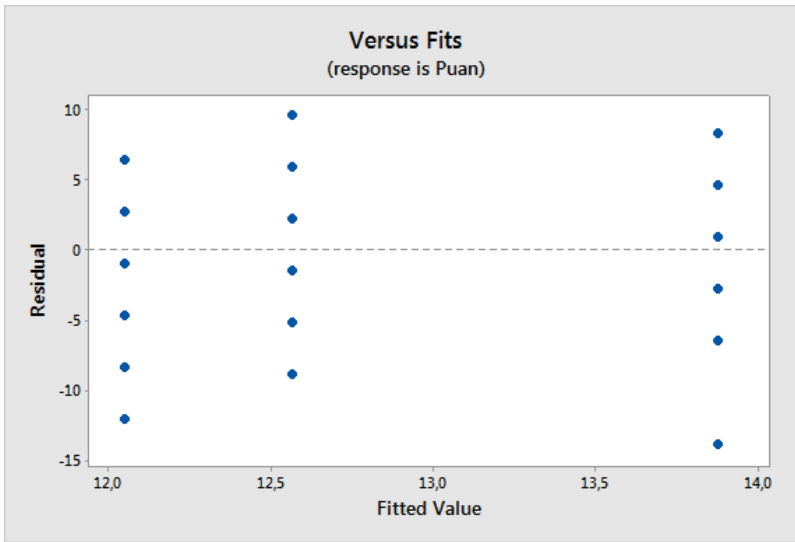
Tablo 8. %95 Güven Düzeyinde Oluşturulmuş Ortalama ve Güven Aralıkları Tablosu

Okul	Sayı	Ortalama	StDev	0,95 CI
Aksaray	75	12,049	4,352	(11,015;13,084)
Gazi	75	13,877	4,478	(12,842;14,911)
AYBU	61	12,568	4,842	(11,422;13,715)

Tablo 9. %95 Güven Düzeyinde Oluşturulmuş Tukey Gruplama Tablosu

Okul	Sayı	Ortalama	Grup
Gazi	75	13,877	A
AYBU	61	12,568	AB
Aksaray	75	12,049	B

Okulların ekonomi alanındaki başarı ortalamalarına ilişkin farkların güven aralıkları grafikte gösterildiğinde aşağıdaki grafik elde edilmiştir. İlk satırda Gazi Üniversitesi ortalamasının Aksaray Üniversitesi ortalaması arasındaki farka bakıldığında farkın ortalama 2 puan düzeyinde olduğu (6 soru toplamı olan 22,22 puan üzerinden) bunun ise değişik örneklemelere aynı test tekrar uygulandığında 0,2 puanın altına %95 güvenle düşmeyeceği ve dolayısıyla Gazi Üniversitesi başarı ortalamasının her durumda Aksaray Üniversitesi'nden yüksek olacağı hesaplanmıştır. Diğer farklar için de grafiklere bakılarak benzer yorumlar tekrarlanabilir. Burada belirsizlik gösteren Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi öğrencilerinin başarı ortalamasıdır.

Grafik 5. Okullardaki Notların Değişkenliğine İlişkin Hata Terimleri İle Tahmin Değerleri

Okullardaki notların değişkenliğine ilişkin hata terimleri ile tahmin değerleri arasında çizilen grafik 5 notlardaki değişkenliğin okuldan okula belirgin şekilde farklılaşmadığı görülmektedir. Dolayısıyla varyansların homojenliği varsayımı da grafiksel olarak da test edilmiştir.

Ekonomi dışındaki diğer alanlara ilişkin olarak da benzer karşılaştırma ve testler yapılmıştır ancak bu alanlara ilişkin okulların başarı düzeylerinde belirgin fark olmadığı görülmüştür. Tekrarı azaltmak adına bu detaylara yer verilmemiştir.

SONUÇ VE TARTIŞMA

İpek Yolu ile ilgili geniş kapsamlı olarak Türkiye’de yapılan literatür taraması sonucunda konu içeriğinin ekonomi, siyasi/tarihi ve kültür şeklinde üç alanda yoğunlaştığı tespit edilmiştir. İpek Yolu’nun günümüzde yeniden canlanması, küresel ölçekte ele alınan bir konu olması, Türk tarihindeki önemli yeri ve günümüzde Orta Asya Türk Devletleri ile Türkiye Cumhuriyeti arasında barındırdığı bağ gibi sebeplerden dolayı ciddi bir şekilde öğretimin yapılması gerektiğine inanılmaktadır. Bu çerçevede İpek Yolu ile ilgili bir eğitimin ilkokuldan lise sona hatta üniversitelerin tarih ve uluslararası gibi bölümlerinde bu içeriği aktarması gereken kişilerin tarihçiler olduğu da düşünülmüştür.

Bu üç alanı içine alan bir İpek Yolu öğretiminin gerekliliğine inanılmaktadır. Bu bağlamda İpek Yolu ile ilgili bir içeriği vermesi gerekenlerin tarihçiler olduğu düşünüldüğü içinde Türkiye de tarih eğitimi alan öğrencilerin İpek Yolu konusunun bu üç içeriği ile ilgili mevcut bilgi düzeylerinin tespitine yönelik bir uygulama yapılmıştır. Bu şekilde elde edilecek verilerin ileride İpek Yolu eğitimini planlayacaklara, bu konuyu üniversitelerde ders içeriğinde gündeme getireceklere veya İpek Yolu başlığı ile seçmeli bir ders açacaklara fikir vermesi açısından önemli olduğu düşünülmüştür.

Uygulanan bilgi testin sonucunda üniversite öğrencilerinin öncelikle İpek Yolu’nun kültür alanında daha iyi oldukları bunun arkasından da sırasıyla ekonomi ve siyasi/tarihi alan şeklinde sıralamanın olduğu tespit edilmiştir. Elde edilen veriler çerçevesinde kültür ve ekonomi konusunda öğrencilerin bilgi testine verdikleri cevapların yeterli düzeye yakın olduğu fakat İpek Yolu’nun siyasi/tarihi alanı için ise bunu söylemenin zor olduğu görülmüştür. Bu konuda öğrencilerin başarı oranının %50’nin altında olduğu görülmektedir. İpek yolunu siyasi/tarihi yönünün ağırlıklı olarak tarihi süreç olduğu göz önüne alındığında bu konuda ileride yapılacak çalışmalarda önem verilmesi gerektiği diğer iki alanda ise başarının daha da arttırılmasına yönelik içeriğin hazırlanması gerektiği belirtilebilir.

Konuyla ilgili özellikle de Türkiye deki tarih bölümlerinde İpek Yolu’nun içeriğine yönelik ders verilmesi ya da İpek Yolu başlığı ile en azından seçmeli bir dersin açılmasının gerekliliği düşünülmektedir. Bu konuda da en uygun dersin İslam Öncesi Türk Devletleri Tarihi olduğu düşünülmektedir.

İpek Yolu konusunda bir içeriğe yer vermenin yanında bu içeriğin hangi metotlar ile verilmesi gerektiği de önemli bir konudur.

İpek Yolu tarihinin öğretiminde ABD’de kullanılan yöntemleri çalışmalarında inceleyen Çakmak ve Hamarat (2016) konuyla ilgili kullanılan farklı yaklaşımların olduğunu ama en öne çıkan teknoloji, proje ve müze temelli öğretimi esas alan üç yaklaşım olduğunu örnekleri ile ortaya koymuşlardır. Çakmak ve Hamarat çalışmalarında, Kaliforniya Üniversitesi’nde orta dönem Çin tarihi, coğrafya ve dijital haritalama konusunda uzman olan Doç. Dr. Ruth Mostern tarafından bireysel olarak okutulan 108 kodlu İpek Yolu Tarihi dersi kapsamında gerçekleştirilen ve teknoloji temelli bir uygulama olarak ortaya koydukları İpek Yolu Tarihinin Google Earth ile öğretimini ele almışlardır. Aynı şekilde Çakmak ve Hamarat konuyla ilgili Pensilvanya Üniversitesi Arkeoloji ve Antropoloji Müzesi’nde İpek Yolu ile ilgili yapılan çalışmaya değinilerek konunun müze yolu ile ne şekilde aktarıldığını belirtmişlerdir. Burada İpek Yolu’nun Sırları adlı bir bölümün yer aldığı ve bu bölüm vasıtası ile Orta Asya tarihine ait arkeolojik ve antropolojik buluntuların öğretmen ve öğrenciler için öğretim aracı olarak burada sergilendiğini aktarmışlardır. Ayrıca Pensilvanya Üniversitesi bünyesinde bulunan Arkeoloji ve Antropoloji Müzesi nezaretinde etkinlik örnekleri tasarlanmış ve öğrencilerin seviyesine uygun bir şekilde bir yayın olarak sunulduğu da aktarılmaktadır.

Aynı şekilde İpek Yolu benzer çalışmalarla Türkiye’de de öğrencilerde tarih bilinci oluşturmak ve dünya tarihinde Türklerin yerini vurgulamak için en güzel örneklerden birisi olarak kullanılabilir. Hun, Göktürk ve Uygur gibi İslamiyet’in kabulünden önceki Türk devletleri kadar Karahanlı, Selçuklu ve hatta Osmanlı dönemi bu yolla ilgili materyaller kullanılarak işlenebilir (Işık ve Gökçe, 2016, s. 254). Gençlerimize tarihten aldığımız mirası aktarabileceğimiz en önemli birikim olarak konuya yaklaşmak ve aynı hassasiyetle politika geliştirmek durumunda olduğumuz hiçbir zaman unutulmamalıdır (Yereli, 2014, s. 307). Bu çerçevede Türkiye’de İpek Yolu ile ilgili öğretilmesi planlanan içeriğin de hangi metotlar ile öğretilbileceğinin ortaya konulması bu konuda da çalışmaların yapılması gerektiği düşünülmektedir. Uygun metotlar belirlenirken burada yapılan çalışma ile ortaya konulan Türkiye’deki üniversite tarih öğrencilerine yönelik bilgi testi ile elde edilen veriler de göz önüne alınarak konuyla ilgili bir içerik çalışmasının yapılması gerekmektedir.

Amerika’da yukarıda örneği verildiği gibi İpek Yolu’nun ders olarak öğretilmesi gibi Türkiye’de de özellikle de tarih bölümlerinde İpek yolu başlıklı bir ders açılabilir. ABD’nin kendi Orta Asya çıkarları doğrultusunda bu konuya eğilmesi ve hatta bunu üniversitelerde ders olarak yer vermesi gibi Türkiye de bu konuya önemle eğilmelidir. Ya da en azından Türkiye’de tarih bölümlerinde okutulan Orta Asya Türk tarihi dersi içerisinde bir tema olarak

veya bir dosya olarak dersi veren öğretim üyesi tarafından işlenmesi bu konuda farkındalık yaratabilir.

Öğrenciler İpek Yolu üzerinden sosyal bilimlerden olan ekonomi, coğrafya, tarih, siyaset gibi birçok alanın ilişkisini görebilir konuyu daha bütüncül olarak kavrayabilir. Bu durum öğrencilerdeki farklı tarihsel düşünme becerilerinin gelişmesine de katkıda bulunabilir. Orta Asya Türk tarihi konularının hem uzun bir zaman dilimini kapsaması hem de geniş bir coğrafyayı içine alması gibi nedenlerden dolayı bu yolun bir tema olarak aktarılmasının faydalı olacağı düşünülmektedir (Işık ve Gökçe, 2016, 255-256).

ABD'nin İpek Yolu konusunda eğitim açısından politikaları da 1990'lı yıllarda gözle görülür biçimde şekillenmeye başlamıştır. 1997 yılında Kırgız Amerikan Üniversitesi kurulmuş ve 2002 yılında bu üniversitenin adı Amerikan Orta Asya Üniversitesi olarak değişmiştir. Öte yandan 1997'de Kazak Amerikan Üniversitesi de kurulmuştur. Bu kurumların amacı ABD'yi tanıyan ve gelecekte potansiyel işbirliği kuracak olan liderleri yetiştirmektir. İlaveten ABD Orta Asya'da yaşayan gençlerin kendi bünyesinde eğitim alabilmesi için her yıl düzenli olarak davet etmektedir (Kireççi, 2011). Bu çalışmalara paralel olarak ABD üniversitelerinde de Orta Asya konularının öğretilmesi ve özellikle İpek Yolu tarihinin öğretilmesi de genel anlamda düşünüldüğünde bölge politikasının önemli bir parçasını oluşturmaktadır (Çakmak ve Hamarat, 2016, s. 422). Bölgenin önemi ve İpek Yolu'nun yeniden canlanması gibi nedenler ile konunun ABD de ders olarak okutulurken, Türkiye gibi Orta Asya ve İpek Yolu ile doğrudan siyasi/tarihi, ekonomik ve kültürel bağı olan bir ülkede bu konunun eğitimde özel bir yer açılmamış olması bir eksiklik olarak düşünülebilir.

KAYNAKLAR

- Akbulut, G. (2016). "21. Yüzyıl'ın Eko-Politik Ürünü: Demir İpek Yolu", *Uluslar arası İpek Yolu'nun Yükselişi ve Türk Dünyası Konferansı Bildiri Kitabı*, 1. Cilt, Ankara: Türk Yurdu Yayınları.
- Akkaymak, M. (2009). *Avrupa-Asya Ulaştırma Koridorları ve Yeniden Canlanan İpek Yolu*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Alizade, R. (2016). "Büyük İpek Yolu'nun Göktürk Ve Uygur Devletleri Tarihindeki Yeri" *Uluslar arası İpek Yolu'nun Yükselişi ve Türk Dünyası Konferansı Bildiri Kitabı*, 1. Cilt, Ankara: Türk Yurdu Yayınları.
- Alyılmaz, C. (2014). İpek Yolu ve Orhun Yazıtları. *Ankara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 24, 181-192.
- Atasoy, F. (2010). "Küreselleşme Çağında Yeniden İpek Yolu", *Bir Kültür Koridoru Olarak İpek Yolu Sempozyumu*, UNESCO TMK-Kültür ve Turizm Bakanlığı, 16 Ekim 2010 Antalya.

- Bedirhan, Y. (1994). *Ortaçağ'da İpek Yolu Hâkimiyeti ve Türk Yurtları*. (Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Bekdemir, Ü. (2016). "İpek Yolu'nun Otobanlaştırılması Projesi", *Uluslararası İpek Yolu'nun Yükselişi ve Türk Dünyası Konferansı Bildiri Kitabı*, 1. Cilt, Ankara, Türk Yurdu Yayınları, 85.
- Bik, H. M. (2012). *Tarihte İpek Yolunda Ortaya Çıkan Dinler*. Yüksek Lisans Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Büyükoztürk, Ş., Kılıç Ç, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2008). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Pegem A.Yayıncılık.
- Christian, D. (2000). Silk Roads or Steppe Roads? The Silk Roads in World History. *Journal of World History*, N. 111, pp.1-26.
- Çakmak, M. A. ve Hamarat, E. (2016). İpek Yolu Tarihinin Öğretiminde ABD Merkezli Bazı Yaklaşımlar: Teknoloji, Proje Ve Müze. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 24 (1), 421-430.
- Çokluk, Ö., Şekercioğlu, G., Büyükoztürk, Ş. (2010). *Sosyal Bilimler İçin Çok Değişkenli İstatistik SPSS ve LISREL Uygulamaları*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Foltz, R. C. (2006). *Antik Dönemden 15. Yüzyıla Kadar Karayolu Ticareti ve Kültürel Etkileşim* (Çev. Aydın Aslan). İstanbul: Medrese Yayınları.
- Demirler, M. (2015). *Tarihi İpek Yolu'nun Yeniden Canlandırılması Ve Türkiye Ekonomisine Etkisi*. Yüksek Lisans Tezi. Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tokat.
- Düğen, T. (2011). 21. Yüzyılda İpek Yolu. *21. Yüzyıl Dergisi*, 35, 46-52.
- Gökçe, M. (2016), "İpek Yolu'nun İşleyişinde Kök Türklerin Rolü", III. *Uluslararası Türk Dünyası Araştırmaları Sempozyumu Bildiri Kitabı*, 25-27 May 2016, Bakü, 201-204.
- Gökçe, M., Işık, H. (2016) Orta Asya Enerji Nakil Hatları Yeni İpek Yolu Mu? *Uluslararası İpek Yolu'nun Yükselişi ve Türk Dünyası Konferansı Bildiri Kitabı*, 1. Cilt, Ankara: Türk Yurdu Yayınları.
- Gumilev, L. N. (2002). *Muhayyel Hükümdarlığın İzinde*. İstanbul: Selenge Yayınları.
- Heyd, W. (2000). *Yakın-Doğu Ticaret Tarihi 1*, (Çev. Enver Ziya Karal). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Işık, H. Ve Gökçe, M. (2016). İpek Yolu'nun Sosyal Bilimler Derslerinde Bir Tema Olarak Kullanılmasının Önemi, *Turkish History Education Journal (TUHED)*, 5(1), 241-262.
- İnalçık, H. (2000). *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi 1*. 1300-1600, (Çev. Halil Berktaş). İstanbul: Eren Yayıncılık.
- Kafesoğlu, İ. (1995). *Türk Milli Kültürü*. İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- Karasar, N. (2008). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Kırpık, G. (2012). Haçlılar ve İpek Yolu. *Bilig Dergisi*, 61,173-200.
- Koca, S. (2002). "Eski Türklerde Sosyal ve Ekonomik Hayat", *Türkler, III. Cilt, Ed. Salim Koca vd.*, Ankara: Semih Ofset, 15-37.

- Küçüküydüz, C. (2012). Modern İpek Yolunda Bakü-Tiflis-Kars Kesintisiz Demiryolu Hattı Projesi. *Turan Stratejik Araştırmalar Merkezi Dergisi*, 16 (4), 59-64.
- MEB (2016), Sosyal Bilgiler Dersi 6 ve 7. Sınıflar Öğretim Programı ve Klavuzu, (<http://ttkb.meb.gov.tr/program2.aspx>), (Erişim Tarihi: 21.11.2016).
- Mohammadi, A. (2016) “Tarihi İpek Yolu’nun Tekrar Canlanması (Afganistan-Orta Asya Hattı)”, *Uluslar arası İpek Yolu’nun Yükselişi ve Türk Dünyası Konferansı Bildiri Kitabı*, 1. Cilt, Ankara, Türk Yurdu Yayınları.
- Momyunkulov, Z. (2016) “Yeni İpek Yolu Üzerinde Ulaşım Projelerinin Önemi”, *Uluslar arası İpek Yolu’nun Yükselişi ve Türk Dünyası Konferansı Bildiri Kitabı*, 1. Cilt, Ankara, Türk Yurdu Yayınları.
- Mustafayev, Ş. (2014) “Orta Asya’da İpek Yolu Anıtları ve UNESCO’NUN İpek Yolu Programı”, *3-6 Ekim 2013 Uluslararası İpek Yolunda Türk Dünyası Ortak Kültür Mirası Konferansı Bildiri Kitabı*, Ankara.
- Özarslan, M. (2014) “İpek Yolu’nda Halk Aşıkları ve Halk Hikayeleri”, *3-6 Ekim 2013, Uluslar arası İpek Yolunda Türk Dünyası Ortak Kültür Mirası Konferansı Bildiri Kitabı*, Ankara.
- Sönmez, V. ve Alacapınar, F. G. (2011). *Örneklendirilmiş Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Taşagül, A. (2002). “Soğd Maddesi”, *İslam Ansiklopedisi*, Diyanet Vakfı Yayınları,, cilt: 37; Ankara.
- Taşagül, A. (2008). *İpek Yolunun Tarihi Temelleri”, Düünden Bugüne İpek Yolu: Beklentiler ve Gerçekler*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Taşagül, A. (2015). *İpek Yolu, Kolektif: Türk Kültürüne Hizmet Vakfı, Türk Dünyası Belediyeler Birliği*. Ankara: Tika Yayınları.
- Tezcan, M. (2014) İpek Yolu’nun İnan Güzergâhı Ve İpek Yolu Ticaretine İnan Engelleme. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 3(1), 96-123.
- Tok, G. (2000). Doğu’dan Batı’ya Ticaret – İpek Yolu. *Bilim ve Teknik*, Tübitak, 394, 66-71.
- Toprak, A. (2008). *Doğu - Batı Kültürel Etkileşiminde İpek Yolu (Başlangıçtan Göktürk Dönemi Sonuna Kadar)*. Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Uhlig, H. (2000). *İpek Yolu – Çin ve Roma Arasında Eski Dünya Kültürü*, (Çev.: Alev Kırım). Ankara: Okyanus Yayınları.
- Uzunçarşılı, İ. H. (1984). *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu-Karakoyunlu Devletleri*. Ankara: TTK Yayınları.
- Vaissiere, E. D. L. (2005). İpek Yolu’nun Bilinmeyen Efendileri Sogdlar, (Çev. A. Ufuk Kılıç). *Toplumsal Tarih Dergisi*, 135, 70-75.
- Yakıcı, A. (2014). “İpek Yolu’nda Masalların Yolculuğu”, *3-6 Ekim 2013, Uluslar Arası İpek Yolunda Türk Dünyası Ortak Kültür Mirası Konferansı Bildiri Kitabı*, Ankara,

Yereli, A. B. (2014). “Yeniden Canlanan İpek Yolu’nda Ekonomik Stratejiler”, ”, 3-6 Ekim 2013, *Uluslar Arası İpek Yolunda Türk Dünyası Ortak Kültür Mirası Konferansı Bildiri Kitabı*, Ankara.

Yıldızdağ, C. (2005). *VII.-X. Yy. 'larda İpek Yolu Ticaretinin Türk Tarihine Etkile-ri*. Yüksek Lisans Tezi. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Extended Abstract

One of the oldest and perhaps the most important institutional structures of the history of humanity and economy is the Silk Road (Yereli, 2014, s. 301). Silk has become one of the fundamental elements of Chinese economy since 206 BC. It was kept as gold, used instead of money in trade and was an economic tool used in the payments done in exchange for their efforts and labor to civil servants, officers and ones that worked in return of service under the command of the empire (Yıldızdağ, 2005, s. 11; Toprak; 2008, s. 43; Kirpik, 2012, s. 174). Taking its name from silk, this road became one of the most important, oldest and largest roads of history, which started from China and extended to various cities of Anatolia and Europe beginning from before common era (Kirpik, 2012, s. 173; Isik and Gokce, 2016, s. 254). Starting point of the Silk Road is the city of Chang’an (Xi’an today) settled in the South of Northern China’s Wie River (Bedirhan, 1994: 9; Toprak, 2008:2). According to the collected information, there were three main westbound roads from China during the Hun Empire. These were Northern Silk Road, Central Silk Road and Southern Silk Road (Bedirhan, 1994: 9; Tok, 2000, s. 66; Demirler, 2015, s. 113). This road has been the only transportation road, which contributed the large geographical regions Turks have lived and Turkish states to be in unity primarily through commercial activities. While interconnecting Turkish homelands with each other, this road enhanced their commercial relationships, enabled prosperity and caused unity and solidarity (Demirler, 2015, s. 6; Cakmak and Hamarat, 2016, s. 422).

This commercial and cultural road started losing its significance in the region after mid-15th century with the effect of especially geographical discoveries. Silk Road route, which largely lost importance in 16th century, is starting to become prominent again today in economic terms. This road is seen to come to life again via topics such as energy transmission lines and railway transportation. A transportation and interaction line has been needed, which starts from China and extends over to Turkey and Europe. In regard to this need, attention to the Silk Road has increased and new works started (Atasoy, 2010, s. 1).

Since the Silk Road has come to life today, necessity of bringing it up in relevant classes of relevant departments in universities and correlating the topic is thought. For instance, it is believed that content of the Pre-Islamic Turkish States class being taught in almost all freshman years in history departments in Turkey should be associated with the Silk Road as the occasion arises. In this respect, the fact that this research measures the knowledge level of students taking the class in question is assumed to be important with regards to determining the current status.

The research was structured based on screening model While the importance of teaching about the Silk Road in primary, secondary and high school history topics is emphasized. Learning the knowledge levels of the students of the history departments at universities, which will provide education about this topic in the future, regarding the Silk Road was desired. For this purpose a knowledge test, which was composed of 21 grouped items regarding the economic, political/historical and cultural topics of the Silk Road, was applied to students of three predetermined universities who took Central Asia Turkish History class. In the selection of these three universities, identification of the course contents as a result of a literature review including topics generally about economic, political/historical and cultural aspects of the Silk Road was effective. In this way, knowledge levels of students about economic, political/historical and cultural topics of the Silk Road, who attend these universities, were aimed to be presented on the basis of both each university in a comparative way and in total. The research was conducted with the participation of 211 history department students, who attended the three state universities that were selected as the sample of the research, in the spring semester of 2015-2016 academic year. Students were reached through simple random sampling.

Data obtained in this study is believed to be important with regards to providing an idea to individuals, who will plan an education on the Silk Road, who will make this topic a current issue at universities within courses and who will offer an elective course with the title of the Silk Road. As a result of the knowledge test applied, university students were determined to be better primarily in the culture area of the Silk Road and economy and political/historical areas were determined to follow respectively. Within the framework of the obtained data, answers given by students to culture and economy topics were observed to be close to an adequate level; while answers for political/historical area of the Silk Road were observed to be unsatisfactory. Success rate of students is seen to be below 50% for this topic. Considering that political/historical aspect of the Silk Road is predominantly a historical process; it can be stated that this topic needs to be given importance in future studies and a content devoted to increase success further for the other two areas needs to be prepared.

It is thought that offering a course devoted to the Silk Road content or at least offering an elective course with the title of the Silk Road especially in history departments in Turkey will be necessary. The most proper course in this topic is believed to be Pre-Islam Turkish States History course. Besides including content about the Silk Road, the method through which this content will be provided is an important topic. In their study analyzing the methods used in teaching the Silk Road in the US, Cakmak and Hamarat (2016) put forward with samples that different methods about the topic exist, however the most prominent ones are three approaches predicated on technology, project and museum based teaching methods. In the same way, Silk Road can be used as one of the most favorable samples in similar studies in Turkey, in order to create a historical awareness in students, and to emphasize the status of Turks in world history.

